

Quaderns Commemoratius

LA PREMSA LOCAL EN EL MEU RECORD

per Pere Altés i Serra

Conferència pronunciada amb motiu dels 30 anys de publicacions de l'IEV. Sala d'actes de l'IEV, 20 d'octubre de 1993

Senyores, senyors; amics tots:

Previnc, de bon començament, que deixo per als estudiosos la formalitat d'historiar la premsa que s'ha editat a Valls de tota la vida. En aquest mateix Institut, si algú s'hi vol dedicar, la trobarà tota microfilmada.

He de reconèixer, tot i que darrerament he esmerçat força hores a resseguir una publicació valencina per treure'n el brou pertinent, d'acord amb les facultats i la subjectivitat que té cadascú, que no és una "disciplina" que encaixi gens amb la meua manera de ser. Tot just ha sortit la paraula "disciplina", i ja n'he de fer un retret per expressar que, escrivint, he viscut a les antípodes de tota disciplina. Sempre he parlat del que he tingut ganes, del que he mig sabut, o del que em resultava més fàcil per sortir-me'n. És la llibertat que tenim els qui no ens hi guanyem la vida. Que ja és molt.

Aquest Institut d'Estudis Vallencs m'ha suggerit que podia parlar sobre la premsa local en una de les conferències que de tant en tant organitza. No sóc d'aquelles persones que, com un bon catedràtic, poden parlar de l'assignatura que imparteixen agafant-la de l'indret o de l'inrevés. Si volen, aquests erudits, poden improvisar una conferència en qüestió de minuts. No dispo de aquesta facultat i per això m'ho he pensat una mica abans d'acceptar la participació en aquestes jornades preparatòries que es fan per commemorar el trentè aniversari de la publicació del primer llibre per part de la llavors naixent entitat.

Parlaré dels records personals que, d'una manera més o menys viva, la memòria em va conservant, de durant anys, sobre la premsa local. I, també, d'una manera especial, del temps en què he intervingut en la publicació de la revista mensual *Cultura*, la qual, pujant per rigorós escalafó, vaig arribar a dirigir.

Abans de dir res més, vull retre un record efusiu a l'amic Daniel Ventura i Solé, desaparegut el 1989, el qual, en aquella primera època daurada de la publicació, en va ser l'home gris, el cervell conductor, mentre d'altres ens limitàvem a materialitzar, a donar cos, a unes iniciatives que ens queien a sobre, les quals, en una mostra de total simbiosi, especialment entre dues persones, donava per a oferir una revista que encara trobem

fresca, tot i el temps transcorregut.

La revista queda relligada a les biblioteques públiques per a la consulta de la gent que vagi venint al darrera. És clar, comptàvem amb diversos i bons col.laboradors. En molt bona part, en aquest moment dolç, agafàvem l'època tardana de la dictadura franquista, i la revista, tot i les limitacions, oferia en les seves pàgines una miqueta d'aire frescal, aire que no es podia percebre des de cap altra publicació local.

Però deixem aquest tema, que és de molt darrera hora. Ja hi insistirem, si cal.

Tota la vida he vist periòdics i revistes a casa. A grapats, en algunes ocasions. Deixeu-me dir, per aclarir-ho, que el meu pare va ser, d'ençà que jo tenia dos anys fins que es va jubilar, el cafeter de la Societat Agrícola. En aquesta casa, a casa meva, s'hi rebia, els anys de la República, i potser abans, tota classe de premsa, segons les èpoques. Jo hi havia llegit *Las Noticias*, *El Sol*, *El Diluvio*, *La Publicidad* i *La Publicitat*, *La Humanitat*, *La Rambla*, *La Vanguardia*, *Solidaridad Obrera*, i segurament que me'n deixo mitja dotzena més, de diaris, per esmentar. També rebíem les revistes setmanals *El Nuevo Mundo*, *Mundo Gráfico*, *Crónica*, *La Estampa*, *La Esfera*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia...* i la revista mensual *Estudios*, que llegien alguns joves que pujaven sovint a la biblioteca de la casa, els quals ara sabem que eran àcrates. Per descomptat, també teníem a l'abast la premsa local. No tota. Arribaven a la Societat Agrícola *La Crònica de Valls*, *Treball* i *Cultura*. Mai no hi veiérem ni *Juventut* ni *El Temps*.

O sigui que, de paper imprès passavolant, n'haviem tingut a les mans a cabassades. No tots coincidien, perquè segons com bufaven els vents, la casa es donava de baixa d'unes publicacions i se subscrivia en unes altres.

El contacte amb la premsa va continuar així que els de la casa em van posar a treballar, l'any 1934, després del 6 d'Octubre. Vaig entrar d'aprenent a la impremta Castells. Des del primer moment vaig quedat submergit en les tasques d'edició de tres setmanaris: *Juventut*, que sortia cada dimecres, i *La Crònica de Valls* i *El Temps*, que apareixien cada dissabte. No penseu pas quan dic "submergit en les tasques d'edició" que vulgui dir que jo era una peça essencial en la maquinària. Vull dir, senzillament, que m'hi vaig trobar al mig en feines ínfimes, com les d'anar d'ací d'allà a buscar originals o a portar les proves perquè les corregissin els qui anaven al davant dels setmanaris.

Es pot suposar que els responsables dels tals setmanaris també venien a treure el cap a la impremta, cosa que em va permetre de conèixer-los i fins i tot de tractar-los, perquè, ja se sap, la gent més jove, per un motiu o altre, compta amb uns determinats atractius de tracte, per a les persones grans, que fa que els busquin la boca. Quan no, els aprenents sempre érem indispensables per a fer-los algun encàrrec personal. En darrer terme, estava submergit en les tasques d'edició perquè em tocava de plegar els fulls que sortien de la màquina. Aquesta màquina, durant anys, l'acomboïà el Manel Rosich. Alguns dissabtes ens n'anàvem cap a casa a les deu de la nit, quan altres joves de la meua edat entraven als cafès o als cinemes.

Un tal Martorell (de renom "l'Ampeta") era el repartidor de *Juventut* i de *La Crònica de Valls*. Els dimecres, a mitjan tarda, treia el cap a la impremta per veure com n'anava d'avançada, o d'endarrerida, la feina de fer sortir el número, per tal de saber l'hora aproximada en què podria començar a agafar exemplars.

En èpoques de censura, que durant la República van ser diverses, moltes vegades

perquè a Madrid els qui tenien la paella pel mànec eren les esquerres, i en d'altres perquè l'agafaven les dretes, no es podia garantir cap hora. El cas és que, des de la nostra òptica, hi va haver més dificultats de censura quan aquesta la feien les esquerres, perquè les galerades que portàvem a revisió corresponien a periòdics de dreta.

Gairebé sempre feia la censura l'alcalde. Havíem anat no sé les vegades al despatx de l'alcaldia quan era alcalde el Baptista Pairo. I havíem anat a la casa particular de l'alcalde Victorià Casaprima, una sastreria que tenia establerta just al xamfrà del carrer de Sant Oleguer amb el carrer Major. El Casaprima feia molt la guitza a l'hora de la revisió de les proves, especialment les de *Juventut*, setmanari que, com prou se cap, dirigia Tomàs Caylà. Hi va haver algun cop que el retard va fer obligatori de deixar la sortida del número per a l'endemà. Tot just per revisar unes quantes galerades que, si hi hagués hagut voluntat, hauria pogut llegir en un cop d'ull a peu dret. Però Casaprima les retenia amb l'excusa que havia tingut feina, no de sastre, sinó oficial.

Un cop, Caylà va fer un article de dues columnes en què exposava, a tall de carta oberta al senyor alcalde, que la punyeta no la feia al periòdic solament, sinó també als treballadors de la impremta, els quals havien d'estar-se al peu del canó esperant la seva vènia i havien de plegar del taller a hores intempestives. Caylà va fer aquest article per deixar en el seu just punt la situació, quant a molèsties, i perquè l'autoritat local se n'assabentés.

Tot i el fort que eren les acusacions, el Casaprima va deixar passar l'article, cosa que sorprengué Caylà, que no comptava pas de publicar-lo. La col·lecció de *Juventut* bé deu contenir l'article de què parlo. Va ser oli en un llum. Durant la resta del temps que el Casaprima va estar-se a l'alcaldia, els aprenents no vam haver-nos d'esperar mai més gaire estona. Les proves sempre estaven revisades a l'hora en què quedàvem.

Francesc Casellas, que treballava a la impremta, per bé que no intervenia en la feina de muntatge dels setmanaris, i que en algun lloc es devia relacionar amb Victorià Casaprima, va dir que aquest li havia comentat si veritablement amb la seva actitud entorpidora importunava els treballadors. Amb una mentalitat molt tancada, l'alcalde es devia pensar que els setmanaris no els feien uns treballadors que anaven a guanyar el jornal, sinó carlins de la crosta més gruixuda que es dedicaven a posar les lletres de plom al seu lloc.

Juventut es pot dir que es començava a compondre el dimecres al matí, tret d'un article que anàvem a buscar a Ca Xapes a les nou del matí de cada dimarts, i que ens feia a mans el seu autor, Josep M. Bonet, que treballava en aquella fàbrica de mitjons. També anàvem a buscar algun altre original, el dimecres mateix, que ja devia tenir escrit Caylà. I, potser, Francesc Gazo portava a la impremta, quan en tenia ganexes, els esports, essencialment cròniques dels partits de futbol, que era, en aquells començos de la dècada dels trenta, l'activitat a l'aire lliure que privava més i que a ell més li agradava.

Després de dinar, Tomàs Caylà compareixia a la impremta, agafava un plec de papers de treure les proves i es posava a escriure sense parar. A vegades feia diversos articles i redactava notícies. Segur que devia portar alguna cosa escrita d'algun col·laborador. Va ser la primera vegada que vaig veure com els operaris s'esperaven a peu dret que un redactor acabés d'escriure una quartilla per traspassar-la en calent a les lletres de motlle. La segona vegada, anà a càrrec de l'Eugeni Cirac, el qual lliurava els seus cèlebres articles

d'opinió de *Juventut* per entregues. No hi feia res que, després, costessin de llegir.

Però, tornant a Caylà, eren els seus comentaris els que donaven to, el seu to, és clar, a la publicació. Li agradava la polífrica. Els seus escrits, sempre sense signar, eren incisius. El número de cada dimecres es completava amb la secció de noves, la majoria de les quals els setmanaris que s'editaven a ca Castells es copiaven els uns als altres, i per això s'aprofitava fins i tot la composició en plom. Finalment, hi tenia cabuda, també, la secció religiosa, que es reproduïa de *La Crònica de Valls*, i les notes oficials i el registre civil, seccions que eren els mateixos impressors els qui les muntaven, aprofitant-ho, no caldria dir-ho, de l'edició de *La Crònica...*

Juventut i *La Crònica...*, del nostre record, eren dos setmanaris que editaven els carlins o els tradicionalistes de Caylà. Quan vaig ser aprenent, em vaig fer un tip de portar els exemplars d'ambós setmanaris, que estaven destinats a fer el correu, a l'Agrupació Social del carrer d'en Bosch. Si era massa aviat, en el sentit que el cafè encara no estava obert per a la nit, deixava els exemplars a ca Robert, del mateix carrer.

Per tal que l'edició sortís més barata, tots dos setmanaris encarregaven fabricacions especials de paper en conjunt, les quals juraria que els feien a la Riba. A ca Castells sempre hi havia, a l'entrada, unes piles altes de resmes de paper que feien goig de veure, en un temps en què, de grans tirades d'impressos no se'n feien, si descomptem quan treballàvem pel lleixiu *La perdiu*, que fabricaven i comercialitzaven a ca Mateu de l'Hostal, a la Muralla de les Creus. Quan tocava, es feien uns tiratges extensíssims, els quals s'havien d'interrompre per donar entrada al tiratge, a la màquina plana, dels setmanaris, cada dimecres i cada dissabte.

Juventut sempre sortia amb quatre pàgines. Aviat estaven llegides. Contenien pocs anuncis. Un que no fallava mai, a la primera pàgina, es referia a les activitats de l'Agrupació Social, sobretot quan era el temps dels Pastorets.

En èpoques de censura, el setmanari es podia llegir, de cap a cap, encara més aviat. *Juventut* se la carregava de valent, i a vegades li ratllaven articles i informacions senceres. El recurs que s'adoptava, per justificar-se davant del lector, era girar la tipografia en pes de cap per avall. Així, sortien uns espais tenyits de negre, però amb tota la configuració habitual de les columnes. Va venir, però, un temps, en què no s'era permesa aquesta tàctica. Llavors el text amputat se substituïa per un seguit de línies que deien "Aquest número ha passat per la censura". A la impremta ja les teníem a punt per a quan es presentava el cas.

La Crònica de Valls tothom sap que fou un setmanari que fundà el mestre de periodistes que fou l'Indaleci Castells. Aquest morí el 1930. Llavors passà a tenir-ne cura el Rafel Castells, el seu nebot. El 1934, que és quan entro a treballar a ca Castells, l'amo de la impremta, el senyor Eduard, també hi posava la cullerada, en l'edició. A més d'algun articlet escadusser, hi feia copiar estampes retrospectives que treia d'altres periòdics, dels quals disposava un complet assortit a l'arxiu de la casa.

No sabia explicar quin lligat hi havia entre els Castells i els de l'Agrupació Social. Hi havia dues o tres coses en comú, com l'ús mancomunat del paper o com l'admiració que Rafel Castells sentia per Tomàs Caylà, persona que estimava com a un pare, segons m'havia confessat més d'una vegada.

El Rafel Castells havia establert el seu quarter general a la Cambra de Comerç, d'on

era secretari, com n'havia estat el seu oncle Indaleci. Es pot dir que cada divendres al vespre ja deixava enllestit el número, el qual es començava a tirar a mig matí del dissabte, després que s'havia donat sortida al tiratge dels diversos programes de cinema que durant els anys que van del 1933 al 1936 cada empresa posava generosament a l'abast del públic consumidor de sala fosca.

La Crònica..., tot i defensar idees religioses i marcadament dretanes, en un temps amb una forta balança cap a la CEDA, també es preocupava de temes de la vida industrial, comercial i pagesa de la localitat i de la comarca. La deformació professional, si així se'n pot dir, del responsable de l'edició, no es podia escapolar que fos plasmada a les pàgines del periòdic.

La Crònica... era el setmanari, dels quatre que s'editaven a Valls, que obtenia més anuncis. Correntment, sortia amb sis pàgines al carrer, mentre els altres tres només es deixaven veure amb quatre. El Rafel Castells, que vaig conèixer en aquell temps, sortosament encara és entre nosaltres. Ha estat una persona que, des de la seva òptica, ha procurat per la ciutat. El vallenquisme que emanava del record de l'Indaleci, forçosament havia de transcendir en el setmanari. Era el més ben informat de tots. Per això, al darrera, el Tomàs Batet, que adobava *El Temps*, agafava, el mateix dissabte, les pàgines fresques de tinta de *La Crònica...*, i n'assenyalava les notícies que volia que es reproduïssin en el seu setmanari. L'estampació es feia, doncs, amb el mateix plom amb què havien estat publicades primigèniament.

Ja parlarem una mica d'*El Temps*. Però deixeu-nos recordar, encara, un parell d'anècdotes més referides a *Juventut*, la de Tomàs Caylà.

Un dimecres, a punt de tancar l'edició –podeu comptar, de les vuit del vespre en amunt–, va comparèixer el Martorell, el repartidor, i va portar la notícia que la policia acabava d'enxampar, a no recordo on, si al Bar Bruc o al Centre de Lectura, un grup de persones que jugaven als prohibits. La notícia tenia transcendència, segons vaig adonar-me, ja que Caylà va parar unes orelles com a pàmpols. Va fer jurar al Martorell que la notícia era certa. Martorell li va donar tota classe de detalls. I Caylà, sense contrastar-ho, es va posar a escriure una notícia-comentari de congratulació que va sortir al carrer al cap d'una hora que s'havia produït.

Caylà va comentar a la impremta que havia rebut indicacions de la policia, anteriorment, en el sentit que s'abstingués de parlar sobre els jocs prohibits, per tal de donar confiança als contraventors de la llei, però ara que aquella notícia arribava al seu poder, no es volia estar de donar-li el tractament periodístic que ell va creure més adequat.

Confesso que jo he estat un col.laborador de *Juventut*. Els primers temps de treballar a ca Castells, les penyes de futbol infantils van tenir una extraordinària preponderància a la nostra ciutat. Vaig adonar-me que a *Juventut* no hi tenien cabuda els partits d'aquesta categoria. El cert és que vaig començar a fer-hi unes croniquetes dels partits que presenciava. Després les portava a ca Caylà, i al final veia com Caylà les inseria al seu setmanari. No recordo la causa per la qual vaig deixar la col.laboració. Potser ja no m'atreïa tant el futbol i em tiraven més altres activitats, així que em vaig enrolar en cos i ànima a l'Escola del Treball.

El 1935, quan Valls va ser final d'etapa de la Volta Ciclista a Catalunya, vaig tenir la gosadia de fer a mans de Caylà una crònica, força llarga, d'aquella etapa, on reportava les

incidències principals, tal com es feia llavors, de tot el recorregut de l'etapa. La crònica, és clar, la vaig fer des de casa estant, copiant el millor de les ressenyes que publicaven els diaris de Barcelona, dels quals, com ja he dit, en tenia diversos a l'abast. Per aquesta regla de tres, no seia res d'estrany que la meua crònica hagués estat la millor de totes les que es van publicar a Catalunya. Quan la crònica ja estava damunt de la platina a punt d'entrar en màquina, va venir a treure el cap per la impremta el Francesc Gazo i, en donar un cop d'ull a la secció d'esports es va adonar de la ressenya ciclista, i la va llegir. Sorneguer, va dir: *Es veu que el nostre redactor ha seguit tota l'etapa...* Hi va afegir altres comentaris a tall de broma que ara no recordo ben bé com van anar.

Tots els operaris de la impremta sabien que la crònica havia sortit de les meves mans, cosa que va promoure alguns comentaris maliciosos, com un que va dir que l'autor no era gaire lluny. Al cap i a la fi, jo era un simple aprenent, que estava obligat a suportar el menyspreu dels oficials, si així convenia per fer barrila. El senyor Eduard, l'amo, que hi era present, com el mateix Caylà, no va poder aguantar més, i, innocent, va preguntar de qui es tractava. Jo em vaig tornar vermell com un tomàquet. Fins llavors tot havien estat insinuacions; ara era inevitable que el meu nom sortís. Però ningú no el va pronunciar. La mortificació havia arribat prou amunt, i segurament el senyor Eduard devia detectar, per la meua cara, que era el "gran culpable". Per això tots els grans, a tall del gat que es veu superior, van deixar de jugar amb el ratolí que estava a l'abast de les seves urpes. Penso, a més a més, que de persistir l'ofec, no m'hauria costat gens de posar-me a plorar.

I, ara, parlem una mica d'*El Temps*.

L'any 1934, aquest setmanari ja no era, ni de lluny, el que els vallencs havien conegut durant els primers números, quan el dirigia Ferran Casas. Avui, encara, aquells números fan goig de tenir a les mans. Econòmicament, era impossible de sostenir. No sabem si, a Ferran Casas, li quedava prou temps, cada setmana, per dedicar-se a res més. Ja ho hem dit, va durar poc.

Del setmanari, aviat se'n féu càrrec la Lliga Regionalista, el partit de Cambó. Els capitosts locals del partit buscaren un jove eixerit que dominés el català i que sabés redactar, per tal que conjuminés el setmanari d'acord amb les indicacions que se li anirien donant des de més amunt. Aquest més amunt més immediat sabem que era el Tomàs Selva. A banda, hi havia al darrera els qui sostenien pecuniàriament el setmanari.

Quan érem el dijous de cada setmana, el Josep Castellà, que treballava a la impremta (era nebot del senyor Eduard), anava al Banc de Valls, que estava davant per davant de l'obrador, a buscar l'editorial que redactava, a estones perdudes, el referit senyor Selva (era el secretari del Banc de Valls).

Aquell xicot eixerit que hem vist abans era el Tomàs Batet, un catalanista convençut —encara ho és, malgrat els anys que fa que viu a Andalusia, o potser ho és a causa d'aquesta circumstància—. El Batet, ja ho hem dit, es limitava a complir ordres, per cert, amb total eficàcia.

Més tard, quan vingué la guerra d'Espanya, dirigí dos o tres números de la revista *Cultura*. Escrigué un editorial contra el feixisme i els feixistes, que Déu n'hi do. Després anà al front de guerra republicà enrolat en les lleves, des del qual es passà a les files del general Franco. Doncs bé, un cop acabada la guerra, tot i guanyar-la el bàndol on ell havia servit com a alferes, se li retragué aquell editorial. Ningú no s'explica com, sense portar

signatura, algú hagués pogut informar als serveis d'intel·ligència franquista de la tal circumstància amb una exactitud total. Sort en tingué que estava molt ben relacionat amb un general, del qual havia estat secretari. El general féu estripar l'expedient que, per tal de depurar el Batet, ja s'havia iniciat.

Quan vingué el daltabaix del juliol del 1936, deixaren d'aparèixer els setmanaris dretans, o sigui *La Crònica...*, *Juventut* i *El Temps*. Es mantingueren a la palestra *Treball*, que editaven els socialistes, i *Cultura*, que feien sortir els alumnes i ex-alumnes de l'Escola del Treball. Al cap de pocs mesos, però, s'hi afegí *Acció Sindical*, setmanari que feien aparèixer els anarquistes.

De bon principi, el pes d'aquest setmanari anava damunt de les espatlles, força febles per la salut, de Pere Sagarra, nascut a Vallmoll, i del qual l'Antoni Gavalrà ha publicat un documentat llibre, escrit amb especial amor, en tractar-se d'un conterrani seu. Al cap d'uns quants números, l'any 1937, es traslladà a viure a Barcelona, on va ocupar algun lloc de responsabilitat dins la CNT. Pere Sagarra disposava d'un pseudònim acreditat: "Anteo".

Tot seguit vingué a la nostra ciutat, per ocupar la direcció d'*Acció Sindical*, un mestre, el senyor Torres, que tenia el defecte de ser extremadament dur d'orella. Era una excel·lent persona en el tracte, complidor en la feina i infatigable treballador. Ell sol omplia, pràcticament, les quatre pàgines del setmanari àcrata. La primera pàgina, dividida en cinc columnes, la conjuminava amb dos articles de fons, l'un escrit en català i l'altre en castellà, a doble columna, que situava als laterals de la pàgina. La columna del mig l'omplia d'un altre tema. El senyor Torres aplicava ja, llavors, la tècnica periodística d'omplir estrictament un espai preconcebut, sense faltar-li ni sobrar-li mai una línia de text. Aquest mestre d'escola vivia al pis principal de ca la Massona, al Pati. Hi havíem anat diverses vegades per raons de treball.

Els exemplars per al correu els portàvem al Centre de Lectura. Naturalment, ens referim al local que havia ocupat i ocupa el Centre de Lectura. En temps de guerra era l'estatge social dels anarquistes a la nostra ciutat.

El senyor Eduard, l'amo de la impremta (que no vam col·lectivitzar ni socialitzar), ens enviava cada setmana a cobrar el número de la setmana anterior d'*Acció Sindical* a la Societat Agrícola. El caixer de l'entitat, Joan Agustench, conegut amb el renom de "Butxaques", ens pagava religiosament, si aquest mot es pot aplicar al fet de satisfer puntualment la factura. Durant força temps havia pujat 400 pessetes justes. No intuïm d'on sortien les misses per al finançament del setmanari. El cert és que hi havia personatges que, per comptar amb una certa edat, com el referit Agustench, s'estaven a l'ombra, però acomboiaven llocs importants de la vida, si nés no, de la ciutat. Eren personatges que en aquell temps de penúries mai no van estalviar una llesca de pa, ni un pot de llet, ni una dotzena d'ous, ni un tall de peix.

El darrer número d'*Acció Sindical*, que havia de sortir el dijous, com cada setmana, ja no entrà en màquina, tot i estar, en bona part, compost. Les canonades es començaven a sentir des de Valls estant. El front s'apropava. Quan reprenguérem la feina, a mitjan gener del 1939, el senyor Eduard ens manà que traguéssim proves de tota la lletra que hi havia a punt d'imprimir. Es féu un paquet amb les galerades verges. El paquet anà a parar a l'arxiu de la casa. Fa set o vuit anys encara les vaig tenir a les mans, les galerades.

El número l'anàvem component tot i les males notícies que ens arribaven del front per a la càusa republicana, que fins llavors era la nostra. El senyor Torres ens donava ànims explicant-nos mentides, mentre ell ja devia tenir els fardells fets per tocar el dos.

A la impremta gairebé no hi quedava cap home. Les dones de l'empresa que fins llavors s'havien dedicat a confegir caps de cartró, van ocupar els llocs que quedaven buits. Així que els obusos van petar a l'atra banda de la muntanya de Miramar, la diàspora fou completa: alguns dels qui quedàvem van evacuar fins a Barcelona. Altres ens anàrem "a salvar" al camp. Uns tercers es quedaren a casa seva a veure què passava.

Els republicans, quan es retiraren, s'endugueren de ca Castells una minerva i diverses caixes de tipus d'impremta. Els esdeveniments d'armes no els donarem temps d'emportar-se la màquina plana, la qual havia imprès tota la premsa local del nostre record, ja que l'estaven desmuntant uns soldats que, per cert, no tenien cap pressa. El material, junt amb un altre que provenia de la impremta Montmany, de Montblanc, es pogué recuperar poc després d'acabada la guerra, a Montmeló. El xofer del camió que se l'endugué pogué avisar una filla del senyor Eduard, la Montserrat, que vivia a Barcelona.

L'any 1937, els més grans de l'Associació d'Alumnes eren cridats al front. La revista *Cultura* llavors ja sortia a empentes i rodolons. No comptava amb gent qualificada que li pogués donar continuïtat. Per això se'ns confià, a un grupet de joves, que tinguéssim cura de la publicació, la qual supervisava, molt de lluny, el Joan Güell, que s'havia quedat a la nostra ciutat fabricant material de guerra. Vam fer el que vam poder, amb només 16 anys i una formació de les més primàries. Però ens en vam sortir publicant diversos números fins que van entrar "els nacionals", que en dèiem, perquè, de primer, eren "els facciosos".

Foren uns números que vam haver d'enterrar sota una capa de formigó, a causa del gran contingut de fòbia que expressaven contra la guerra i els seus atiadors. Quan, en voler fer sortir altra vegada la revista, el 1945, se'ns demanaren, des de Tarragona, els darrer números del temps dit roig per alguns, Josep M. Fàbregas, llavors alcalde de Valls i persona que havia d'assumir la direcció de la revista, ens aconsellà que contestéssim que no se n'havia trobat cap, d'exemplar. Fàbregas, per descomptat, els va tenir a les mans. Comprenia la situació.

A partir del 1945 anàrem fent la revista amb la reraguarda ben coberta per Fàbregas. Si ell, en primer terme, n'era el responsable, la darrera paraula la deia sempre la censura. Com s'ha de comprendre, no ens posàvem en temes polítics, i la revista era d'allò més inòcua per aquest cantó, almenys en aquells primers temps de què parlem.

Només en un parell d'ocasions la censura ens ratllà un parell de línies cada vegada. En una, confiadament, el número ja havia sortit al carrer. Què fer? Fàbregas ens indicà que tapéssim aquelles línies censurades amb una altre text enganxat a sobre, en els números que enviàvem a Tarragona. I no va passar res. Total, perquè el doctor Rodon, un col.laborador que havíem tingut aleshores, havia esmentat el nom de Déu, en una expressió que no devia entendre la mecanògrafa de la delegació del Ministeri d'Informació i Turisme, que devia ser la qui feia la censura, i, sagnant-se en salut, va preferir suprimir-la.

Fàbregas, com a director, no es posava mai en res. Era un ritual, cada mes, anar al seu despatx d'advocat, primer a la Muralla de les Creus i després al carrer de la Cort, a

ensenyar-li els originals del número que es preparava. Qui hi anava, de la Redacció, li indicava de què tractava cada treball, i amb dos minuts tenia feta la revisió. El que no refusava mai era de conversar. Segurament, així s'imbuïa d'alguns punts de vista que no acostumava a recollir a les tertúlies de les vetlles de cal Fèlix, en què tots els presents li reien els seus acudits o exalçaven la seva persona fins a més amunt del cel.

Josep M. Fàbregas, per a *Cultura*, fou un gran home. Quan l'amic Josep Piñas, el 1945, feia gestions, com a president de l'AAEET, per fer reaparèixer la revista, s'arrepentjà – com no podia ser d'altra manera – en Fàbregas.

Piñas ens ha dit que, en la seva presència, en el despatx de l'alcaldia, Fàbregas s'hagué d'enfrontar amb Cirac, el qual no volia de cap manera que deixés sortir la revista. Li deïa, a Fàbregas, que posava a la disposició de *Cultura* dues pàgines de *Juventud*, les quals fins i tot es podien editar en forma de separata.

Però Fàbregas no claudicà. Anà més enllà. Donà permís a l'amic Piñas perquè fes sortir *Cultura* sota la seva responsabilitat, la de Fàbregas. Els permisos oficials no arribaren fins al cap de sis o set mesos que la revista ja es llegia a Valls. Això pot donar una mica d'idea que Fàbregas era el virrei de la zona.

En el primer número, a la portada, hi va sortir l'efígie del general Franco, llavors cap de l'Estat. Més tard, quan la democràcia ja s'havia implantat, i, per tant, el dictador descansava sota una llosa al Valle de los Caídos, va ser fàcil la crítica per part d'algun jove progressista. Prou es veia que no havia viscut aquella època difícil, de pors i repressions, que ni el final de la guerra mundial van aconseguir deturar del tot.

Els de *Cultura*, per començar, érem uns xicots que no figuràvem a les files del Frente de Juventudes. Aquesta circumstància segurament fou decisiva per valer-nos, un cop, una carada pública, en denunciar-se, a través de les pàgines d'un butlletí ciclostilat que treia l'organització juvenil del règim, que la revista *Cultura* no parlava mai ni de Déu ni de la Pàtria, cosa que no era certa del tot, si tenim en compte la incidència de l'article del doctor Rodon abans esmentada. Ens vam queixar d'aquest tracte al mateix Fàbregas, i ens va manifestar que li sabia molt de greu, i que ja cridaria a l'ordre a qui corresponia.

Un dia que em va tocar a mi mateix portar els originals a Fàbregas (tots teníem ganes d'anar-hi), me'n va deixar anar una que no m'esperava. Em va dir que ell tenia informacions privades de totes les entitats i llocs de reunió de la ciutat. Però que no disposava de les que afectaven l'Associació d'Alumnes de l'Escola de Treball. Em va llençar un cap de corda al qual no em vaig agafar. Vaig fer veure que no l'havia entès; més ben dit, que no anava per mi.

Quan Josep M. Fàbregas, el 1960, va plegar d'alcalde, la revista es va començar a posar amb l'Ajuntament. Això va alarmar-lo com a director, perquè el públic podia pensar que era una acció que orquestrava ell mateix contra l'alcalde que el succeï, Francesc Clols. I no era pas així.

Vèiem, des de *Cultura*, algunes coses de la vida local que, com a mínim, s'havien de posar damunt la taula, després de vint anys de l'absolutisme exercit per Fàbregas. I les denunciàvem amb un lleu esperit crític. Aquesta embranzida va ocasionar la dimissió de Fàbregas, que no volia que el seu nom anés unit a l'acció de la revista.

El succeí Jaume Aguadé. Fou una època puixant de la revista, sobretot perquè el 1971 amplià el format. Gairebé al final d'aquesta època me'n vaig apartar per culpa d'una

incidència que va sorgir entre l'alcalde, Romà Galimany i la revista.

A *Cultura* hi havia sortit una expressió que no havia agradat a la nostra autoritat municipal, i va obligar l'Aguadé a rectificar. Ho féu perquè se l'amenaçà, des de Tarragona, com a funcionari que era de l'Estat, ja que era professor de l'Escola de Mestria Industrial. Vam comprendre la seva posició. No calia arriscar tant per un assumpte que s'havia sobredimensionat volgudament. La incidència tingué una seqüela quan va dimitir del consistori presidit pel mateix Galimany, el regidor carlí senyor Bonet. Per evitar suspicàcies, ja ens havíem limitat a copiar textualment, citant la procedència, una notícia que havia publicat *La Vanguardia*, sense afegir-hi ni una coma. L'Aguadé no va deixar passar la notícia, escaldat com estava. Joan Ventura i jo mateix vam creure que no l'assistia cap raó ni hi tenia cap compromís. Quan ens vam apartar de la Redacció, seguírem col.laborant activament en tot allò que se'ns encarregava.

Quan Jaume Aguadé fou promogut a director de l'Escola de Mestria Industrial, no volgué continuar com a director de *Cultura*. Durant una temporada féu de director el Salvador Escofet. Al cap d'un temps, el president de l'Associació d'Alumnes, Ramon Trilla, cregué que s'havia de regularitzar la situació, i em demanà que assumís la responsabilitat de dirigir la revista. Hi vaig accedir després de fer-me pregar desmesuradament. No pel gust que se'm vingués al darrera, sinó perquè dubtava de fer-me càrrec de la feina, carregat com n'anava de particular. La porfídia del Trilla, al capdavant, sobrepujà la meva resistència. Vaig dir sí l'any 1972. Vaig estar-me al càrrec fins el 1989. Foren disset anys molt bonics de la meva vida. La pèrdua del Daniel Ventura precipità la meva renúncia, cosa que ja tenia pensada de feia temps, perquè estava cansat de tanta feina.

Parlar de les anècdotes d'aquest període que abraça disset anys és entrar gairebé en la intimitat de la meva vida, que vull estalviar-los d'escoltar per dues raons: una, perquè la xerrada s'està fent prou llarga; l'altra, perquè tinc el convenciment que els avorriria més del que és de raó.

Tot i així m'han de permetre que faci l'esprint final.

He parlat poc del setmanari *Treball*, que sortí durant el període de la República. No en puc dir gaire cosa, tot i que també queia a les meves mans cada setmana. Recordo, només, que eren destacables les plomes dels Cendra, Ollé, Gerhard, Espanyol i segurament algun altre col.laborador.

Aquest setmanari estava imprès a ca Queralt, un taller que no destacava precisament per la feina feta amb pulcritud. Llavors no s'estilava, per l'alt cos que suposava, inserir fotografies. Tot i així, quan *Treball* en publicava una, sortia amb una mena de taca negra, en què era difícil d'apreciar cap imatge.

Com a únic portaveu de l'esquerra de la població, sovint se les havia amb algun dels seus altres col.lagues de la banda ideològicament oposada, per la qual cosa algunes vegades s'originaven polèmiques que escalfaven una mica més l'ambient, de si mateix prou calent, que es notava a la ciutat. Recordo que el Tomàs Batet, el d'*El Temps*, més d'una vegada m'havia dit que els de *Treball* eren uns bons polemistes, gràcies a les plomes que ja he esmentat, les quals, tot i no combregar amb el seu ideari, admirava quasi devotament.

El primer periòdic que sortí a Valls després d'entrar-hi les forces del general Franco,

fou un full, sense numerar, que féu sortir amb quatre pàgines, mida quartilla, l'església arxiprestal de Sant Joan Baptista. Portava data de 19 de febrer de 1939. Estava escrit en català i portava la capçalera de la mateixa arxiprestal. En aquest número, s'hi féu servir un llenguatge molt mesurat.

Tot canvià quan al cap de vuit dies va començar a sortir la publicació *Hoja Parroquial*, la qual tenia vocació de continuïtat, ja que anava numerada. El número 1 portava data del 26 de febrer de 1939. Estava escrit en castellà. A partir d'ací, diríeu que les persones que havien escrit aquell full de la setmana anterior en català, en canviar d'idioma d'expressió eren totes unes altres, quan, en essència, devien ser les mateixes.

Si en el full d'edició única es contemporitzava a carta cabal, i amb prou feines es feia menció per a res del bàndol que estava a punt de perdre la guerra d'Espanya, quan s'inicia *Hoja Parroquial* els escrits comencen a proliferar amb expressions que podien fer mal als ulls de llegir. És a dir, fa la impressió que el periòdic s'enrola decididament a fer servir un lèxic de repressió que exalçava les virtuts del *nacional-catolicismo*. Va ser una menja setmanal que va durar una llarga tongada. Sortosament per a l'Església, va acabar quan alguns capellans van agafar consciència que aquella dreuera no menava al bon camí.

El setmanari franquista *Juventud* va començar a sortir el gener del 1943. Llavors jo estava fent el servei militar. Quan vaig acabar-la, el 1945, encara vaig estar a temps d'intervenir en les tasques d'impressió del periòdic durant quatre anys, abans que plegués de la feina d'impressor.

El director de *Juventud*, en aquell temps, era Josep M. Fàbregas, el qual, quan hi havia un assumpte en què es podia lluir, hi feia un article, que signava amb el pseudònim de *Pedro Crespo*. No en recordo gaire cosa més, si descomptem que qui s'estava al peu del canó era l'Eugeni Cirac, de ploma fàcil d'engegar, però de sintaxi complicada. Cirac es desdoblava, a l'Ajuntament, on treballava de funcionari, en la feina de cap de Redacció.

En alguna ocasió, jo havia enviat a *Juventud* alguna ressenya d'actes que se celebraven a l'Escola del Treball. Més tard, quan l'Associació d'Alumnes desplegà una intensa tasca cultural, amb cinema, conferències, exposicions, esports i viatges, també hi enviava les cròniques, tant que durant una llarga temporada van esdevenir una secció fixa del setmanari.

Però tot s'anà acabant quan l'atenció principal de les meves hores lliures me la reclamava un altre compromís d'aquests que donen feina i res més.

Devia ser a mitjan dècada dels setanta que hi va haver una temptativa, molt poc consistent, per fundar un setmanari nou a la nostra ciutat. S'havia pensat amb el títol de *La Crònica de Valls*. A diverses persones se'ns va convocar a una reunió que va tenir lloc en un pis de l'actual carrer González Alba. Se'ns va exposar el projecte, que no estava ni embastat, per part d'uns promotors, alguns dels quals pertanyien a la burgesia local. Van seguir altres reunions. Cap al final, feia l'efecte que els qui havien tingut la idea l'endossaven als convocats.

Hi va haver una persona de molt bona fe, el Francesc Bofarull, que es va encarregar de posar-se en contacte amb la periodista resident a Barcelona, Carmen Alcalde, amb la qual es pensava com a directora. Aquesta senyora, sigilosament, es va empadronar a la nostra ciutat molt d'avant mà per no aixecar sospites sobre l'empresa que s'estava covant.

Un advocat que també assistia a les reunions, es va encarregar de redactar els estatuts

de l'empresa que s'havia de constituir. Aquests estatuts no es van redactar mai. Ningú no va convocar cap més reunió, i la idea, que havia nascut sense cap base sòlida, morí d'inanició. Vèiem, així que passaven les setmanes, que els iniciadors no es volien mullar, ni donant la cara ni aportant suport econòmic. Tot amb tot, vam estar de sort les dues persones que ens hi vam veure més embolicades, com a redactors. Érem el Joan Ventura i jo mateix. No sé com ens n'hauríem sortit sense una dedicació absoluta, ja que l'empresa, a més de ser inicialment amateur, era d'aquelles "d'aixequem-nos i aneu-hi". La Carmen Alcalde es tornà a empadronar a Barcelona.

Al capdavall és una anècdota més que m'he permès d'aportar.

A les darreries del tardano-franquisme, el Ministeri d'Informació i Turisme es va posar al cap de fer un registre de les capçaleres de tots els periòdics que sortien a Espanya. Una de les premisses que es demanaven era que s'havia de presentar la propietat industrial de la marca, o sigui la capçalera. Això no es podia presentar sense que s'acudís a la Direcció General de Patents i Marques, depenent del Ministeri d'Indústria. Tan *Juventud* com *Cultura* van tenir dificultats per registrar la marca. Eren uns noms massa genèrics, els quals topaven amb la propietat d'altres marques ja registrades.

La solució estava en adulterar una mica el nom. Per això *Juventud*, el 1971, es va transformar en *Juventut de l'Alt Camp*, i amb aquest nom va anar sortint fins que desaparegué quan ja feia temps que la democràcia estava restablerta a Espanya.

Cultura, per la seva banda, es va trobar amb un problema similar. A Madrid hi havia hagut una editorial que es deia precisament *Cultura*. Per tant, no es podia usar aquest nom. Se n'havia d'inventar un altre, després de més de quaranta anys. Ja s'havia pensat en *Cultura de Valls* o en algun altre títol per l'estil. Els costos de la primera fase de la legalització, crescuts per a una publicació modesta, els va assumir la Cambra de Comerç, la qual també s'encarregà de totes les gestions.

Quan l'expedient es va complicar, ningú no es va preocupar de continuar-lo. Potser encara és obert al referit Ministeri d'Indústria. A vegades, aquestes situacions enfargades se solucionen per si mateixes. A *Cultura* vam continuar com si sentíssim ploure. Vam esperar a veure-les venir. I encara és l'hora que ningú ha de dir res més.

Mentre nosaltres, un grup d'amics, fèiem *Cultura*, hi va haver un assaig de fer sortir el que se'n deia premsa lliure. Em refereixo a *Mestral*, que es va editar a Reus el 1978, amb la participació d'una Redacció establerta a Valls. Es tractava d'un setmanari que va morir al cap de 36 números, perquè la idea estava fonamentada més en una rauxa de connotacions polítiques que en cap altre element de consistència empresarial.

Ara ha fet deu anys que va sortir un setmanari nou: *El Pati*. Els promotors d'aquest setmanari van tenir la gentilesa d'informar-me amb tot el detall, com a director de *Cultura*, dels propòsits que guiaven la sortida al carrer del periòdic. La idea era arribar a la professionalització absoluta. Se n'han sortit.

Mentre apareixia *El Pati*, el 1983, continuava sortint *Juventut de l'Alt Camp*, aviat transformada en *La Crònica de l'Alt Camp*, quan canvià de mans per un període curt, fins que s'extingí per falta de recursos pecuniaris i humans.

Tots podem recordar l'assumpte de Ràdio Capital de l'Alt Camp, la RCA, un mitjà de comunicació que traïem a relluir per les implicacions indirectes que tingué en la sortida al carrer, ara ha fet cinc anys, del setmanari *El Vallenc*, una publicació que ha seguit les

petjades del professionalisme periodístic que havia marcat *El Pati*.

Era una època en què el comerç i la indústria tiraven endavant. La circumstància feia que els anuncis es poguessin obtenir sense escarrassar-s'hi, i això ajudava a anivellar qualsevol partida de despeses.

Tal com dèiem, a Valls funcionava l'emissora Ràdio Capital de l'Alt Camp. De bon principi, era una emissora d'anar per casa que feien funcionar uns nois i noies que controlava la Secció de Ràdio de l'AAEET. S'hi feien anuncis comercial, amb l'import dels quals es comprava material nou i fins i tot s'arribà a adquirir un cotxe per a enllaços. Fer anuncis, no estava permès en una emissora que es movia en la il·legalitat. Algunes persones, quan va arribar la denúncia, van creure que la solució era posar-se sota la capa de l'Ajuntament. Perfecte. L'Ajuntament podria presumir d'una emissora municipal, pràcticament de franc. Només calia adaptar un local dels baixos de la Casa de la Vila. Els anuncis continuaven emetent-se, i això feia la guitza a Ràdio Valls, una emissora comercial implantada amb tots els ets i uts.

Ràdio Capital de l'Alt Camp, emetia les 24 hores del dia amb producció pròpia, però estava en fals. Ni tan sols tenia freqüència al dial. Era el que se'n podia dir una emissora pseudo-fantasma. Tot es va acabar definitivament el dia que la Generalitat, sota pressions, va voler posar les coses al seu lloc. La promesa era que quan des de Madrid s'indiqués la banda de la freqüència modulada de què podria disposar Catalunya, la primera emissora que obtindria el permís fóra la de Valls. Ep! Sense publicitat. La despesa del funcionament l'havia de cobrir l'Ajuntament. Hi va haver forcejaments sobre qui podria més, si l'Ajuntament o la Generalitat. Gent manipulada va sortir al carrer a fer soroll. Al final, va haver de traslladar-se a Valls un escamot de Mossos d'Esquadra a precintat l'emissora. La situació va propiciar escenes que ni el neorealisme italià de la postguerra hauria pogut millorar, sobretot pel que fa a la tràgico-comèdia de la tancada a l'ajuntament, amb autoritats dormint al saló de sessions sobre màrfeques estirades a terra.

Ràdio Capital de l'Alt Camp va servir com a element aglutinador per crear el setmanari *El Vallenc*. D'una banda, havia desaparegut el periòdic franquista, revestit més tard de convergent, i, per tant, usant la dita estereotipada de rigor, *El Vallenc* venia a cobrir un buit. Alguns locutors-redactors de la ràdio compartien la feina amb el setmanari. Els anuncis de l'emissora es complementaven, a vegades, amb insercions al setmanari, o a la inversa.

Quan *El Vallenc* es va veure poc o molt consolidat, ningú no es va recordar més que la Ràdio Capital de l'Alt Camp estava clausurada. La papereta de la represa estava exclusivament en mans de l'Ajuntament.

En l'endemig, l'emissora es va desmuntar, i aquells dos-cents joves que la ràdio substreïa, segons que es deia, del vici, perquè estaven ocupats en una afecció noble, quedaren desemparats del tot.

Era la darrera llàgrima a vessar.

Això és tot,
Moltes gràcies